

---

*Н.І.Федоренко,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології
КНЕУ ім.Вадима Гетьмана*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВТОРИННОЇ ЗАЙНЯТОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ДОСВІД ВИВЧЕННЯ

Функціонування ринку праці молоді залежить від низки чинників різного змісту й походження: технологічних, демографічних, соціально-економічних, освітніх. Потрапляючи на ринок праці, молодь стикається з високим рівнем конкуренції з боку більш професійних і досвідчених кадрів. Загальновизнаною стала та обставина, що поєднання студентами роботи і навчання не є винятком, відхиленням від норми, а одним із шляхів переходу молоді з аудиторій до виробничих приміщень та офісів. Цей шлях складний і юнакам та дівчатам потрібна допомога з боку держави, роботодавців та освітніх установ. Щоб подолати перешкоди і вирішити проблеми в цьому напрямі, потрібне докладне дослідження всіх аспектів, пов'язаних з зайнятістю студентів.

Систематичні дослідження і публікації даних щодо вторинної зайнятості студентів розпочалися в 90-ті роки ХХ століття. Динаміку її масштабів та мотиваційні особливості участі студентів у вторинній зайнятості показано в роботах Д.Константиновського, Г.Чередниченко, Е.Вознесенської, Е.Константинової, С.Творогової, Т.Капезіної, С.Соколова, А.Родионової, И.Лелекиної, М.Ворони, В.Цилєва. Вітчизняні соціологи С.Садрицька, Н.Волкова, О.Виноградов, Л.Малиш у своїх дослідженнях підтверджують тенденції щодо поширення вторинної зайнятості студентів. Чи не найпродуктивнішим джерелом теоретичних напрацювань та емпіричної інформації лишаються Journal of Education and Work, що публікується у Великій Британії, та The Journal of Higher Education університету Огайо США. Масштаби вторинної зайнятості студентів описують у своїх працях S.Riggert, M.Boyle, J.Petrosko, D.Ash, A.Hodgson, K.Spours. Англійські науковці C.Callender, E.Kempson, L.Sorensen, S.Winn виокремлюють у своїх працях різні групи мотивів участі студентів у вторинній зайнятості.

Тим часом практично поза увагою науковців лишаються

окремі важливі аспекти та обставини. Йдеться, насамперед, про те, що більшість емпіричних досліджень фокусуються на деяких аспектах вторинної зайнятості студентів і практично відсутні публікації, які відображають повну картину залучення молоді до оплачуваної роботи. Проведемо аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду вивчення вторинної зайнятості студентів та опишемо її основні тенденції у системі життєдіяльності студента.

Останніми десятиліттями вторинна зайнятість студентів стала предметом численних соціолого-економічних розвідок в Україні, близькому і дальньому зарубіжжі. Узагальнено виявлені й описані у публікаціях залежності та тенденції.

По-перше, *із плином часу масштаби вторинної зайнятості студентів зростають*. У середині 2000-х років у Сполучених Штатах Америки майже 50% студентів працювало, тоді як у 1970 р. таких було тільки третина (34%) [22, 65]. Аналогічна ситуація у Європі, де частка працюючих студентів варіюється від 48% у Франції до 77% у Нідерландах [18, 30]. Обстеження окремих університетів Великої Британії виявили, що оплачуваною роботою займаються 70–80% тих, хто зареєстрований на денних освітніх програмах. Звісно, це не добровільний вибір, адже зростання вартості навчання, цін на товари, послуги та розваги має переважно примусовий характер [19, 380]. Дослідження російських учених також підтверджують інтенсифікацію процесу поєднання навчання з різними формами трудової активності серед студентів денної форми навчання [14; 6; 11; 9; 4; 15]. И.Лелекіна в кандидатській дисертації наводить цифри, згідно з якими у 2007 р. частка працюючих російських студентів і тих, хто потенційно бажає працювати, становить 88,5% [9]. М.Ворона у своєму дослідженні 2007 р. описує групу студентів, що мають досвід поєднання роботи і навчання – вона становить 73,7% [4]. А.Родіонова констатує, що вторинна зайнятість студентів має масовий характер: у трудову діяльність з різним рівнем інтенсивності залучено 62% респондентів [11]. При цьому різними авторами підтверджено спільне: на старших курсах питома вага працюючих більше, аніж на молодших [14; 11; 9].

Результати досліджень, проведених в Україні, підтверджують зазначені тенденції щодо поширення вторинної зайнятості студентів [13; 3; 12]. С.Садрицька для 2005–2007 рр. наводить цифру у 63% тих, хто працює під час навчання у ВНЗ [12, 527]. Схожі дані

отримала Н.Волкова (2009–2010 рр.) – 76% респондентів поєднують навчання з роботою [3, 30]. У 2010–2011 рр. Інститут Горшеніна брав участь у міжнародному обстеженні студентської молоді різних країн світу (Росія, Польща, Казахстан). В Україні опитано 5155 студентів 22 вищих навчальних закладів, в середньому третина з них працювали і навчалися [13]. Соціологи з Національного університету «Києво-Могилянська академія» Л.Малиш та О.Виноградов у колективній монографії з проблем переходу від освіти до праці стверджують, що в їхній вибірці молоді віком від 15 до 34 років, яка завершила навчання у 2001–2006 роках, 18% (заокруглено) респондентів мали роботу до завершення навчання, а 8% мали ту саму роботу після випуску [10, 144].

Розбіжності в оцінках помітні, проте мають пояснення. Очевидно, що частка залучених до вторинної зайнятості залежить і від курсу навчання, і від спеціальності, і від територіального розташування навчального закладу: в столиці і великих містах ринок праці більш розгалужений і місткий. Важливо також те, як рахувати: усіх, хто працює на момент опитування, усіх, хто взагалі будь-коли працював. Не буде помилкою вважати, що досвід праці під час навчання сьогодні мають приблизно дві третини студентів, а постійно працює приблизно кожен п'ятий.

По-друге, *змінюється значущість окремих груп мотивів участі студентів у вторинній зайнятості*. У спеціальній літературі прийнято розрізняти декілька груп мотивів. Одна з них є переважно утилітарною й вузько прагматичною (йдеться, насамперед, про задоволення потреб матеріального існування). Особливо актуальною в Україні вона була у 90-ті роки минулого століття, на піку соціально-економічної кризи й значного обмеження можливостей батьківської сім'ї фінансово допомагати своїм дітям. Мірою розвитку платного навчання з'явилася і нова стаття видатків, а у студентів – новий мотив допомогти батькам і собі. В Європі, зокрема у Великій Британії, вторинну зайнятість студентів прямо пов'язують із інституціональними змінами у фінансуванні вищої освіти, запровадженням системи освітніх кредитів у ті самі 90-ті роки [1; 23]. Починати погашати борги за освітній кредит чи вносити поточні плати – такою є установка як європейського, так і американського студента [20]. Зазначається також, що ті, хто працює, легше йдуть на нові позики: наявність роботи явно додає їм соціальної впевненості на найближче

майбутнє. Російські дослідники також фіксують домінуючу функцію мотиву матеріального забезпечення поточних потреб [7; 6; 15; 8; 2].

Поєднувати роботу та навчання для того, щоб поліпшити умови матеріального існування притаманне й українським студентам [12, 527]. Згідно з даними дослідження Інституту Горшеніна, більшість студентів працюють для того, щоб були додаткові гроші на особисті потреби. Виняток становлять працюючі студенти Казахстану, де більш важливим мотивом працювати виступає допомога своїй родині (більше третини респондентів) і сплата за навчання (14,3 %) [13]. Отже, дана група мотивів у перспективі, що стосується індивіда, фактично конституює, так би мовити, два відмінних статуси вторинної зайнятості: егоїстичний, самоцентрований, коли заробітки йдуть виключно на задоволення поточних проблем або ж їх вистачає тільки на це; его-сімейний статус, коли частина доходу спрямовується на допомогу близьким і рідним.

Інша група мотивів містить прагнення сучасної молоді до кар'єрного зростання, визнання та престижу і свідчить про бажання молоді поєднати свою функціональну активність з певним родом занять, оволодіти майбутньою професійною роллю й проєктивно окреслити привабливий кваліфікаційний та посадовий статуси. В науковій періодиці її називають групою соціальних мотивів [7; 4; 2] і фактично йдеться про придбання студентами в ході роботи негрошових активів (негрошових ресурсів). Робота, навіть якщо вона і не збігається зі спеціалізацією, дає змогу розширити сфери спілкування, ділові контакти, накопичувати практичний і соціальний досвід, наявність яких часто є обов'язковою умовою прийому на роботу в більшості престижних організацій та фірм. Респонденти усвідомлюють важливість мати додаткову роботу як можливість встановлювати контакти та налагоджувати зв'язки: близько третини з них зазначали це в анкетах [5; 14; 4; 6; 8]. Така сама частка українських, російських, казахських і польських працюючих студентів засвідчує на важливість самореалізації на роботі та наявність дружнього колективу [13].

Окремі дослідники на підставі сукупності мотивів виокремлюють поведінкові стратегії студентів, які працюють. М.Ворона пропонує три такі стратегії: «робота – гроші», «робота – досвід», «робота – статус». Робота заради грошей не вимагає спеціальних навичок і, як правило, приносить порівняно більші доходи. Таку

роботу обирають здебільшого студенти з низьким рівнем економічного доходу. Ті, хто обирають другий вид стратегії, розраховують насамперед на здобуття досвіду за фахом і налаштовуються на роботу, не надаючи значення грошовій винагороді за працю. Для третьої групи студентів характерна наявність можливості одержання додаткового запису в трудовій книжці [4]. В.Герчиков серед студентів, які звертаються в рекрутські фірми щодо постійного працевлаштування, вирізняє два типи поведінкових стратегій студентів. Згідно з першою, студенти погоджуються почати з невисоких заробітків, незручного режиму роботи і просуватися поступово на менеджерський рівень. Згідно з другою, студенти підшукують відповідальну роботу, навіть не маючи досвіду, прагнучи мати підлеглих і високу зарплату [5, 90].

По-третє, *динаміка ринку праці та його інфраструктури зумовлює зміну в ефективності шляхів пошуку роботи*. У зв'язку зі специфікою студентської зайнятості, а саме необхідністю поєднання навчання з роботою, технології пошуку роботи студентами значно відрізняються від загальноприйнятих. Для знаходження роботи в сучасних умовах студенти використовують різні можливості: як формальні, традиційні канали отримання інформації та працевлаштування, так і неформальні. Неформальні шляхи пошуку роботи більш популярні серед студентів, і на першому місці стоїть допомога батьків, друзів або родичів [14; 6; 9]. Зауважимо, що останнім часом збільшилася кількість студентів, які прагнуть самостійно шукати роботу та створювати для себе робочі місця. За даними дослідження И.Лелекіної, 8,5% працюючих студентів створили робочі місця для себе самостійно. Автор вважає, що студентам притаманна особлива активність та володіння специфічними ресурсами, які забезпечили таку можливість, а у більшості респондентів цієї групи робота збігається з майбутньою спеціальністю [9]. Українські студенти найважливішим чинником, що сприяє майбутньому працевлаштуванню, вважають залучення до вирішення питання працевлаштування батьків та родичів (так вважає 41% респондентів) [12, 527]. Роль батьків значною мірою залежить від їхнього соціально-професійного статусу. Батьки-керівники, особливо підприємці, частіше від інших допомагають своїм дітям знайти роботу. Чим нижче статус батьків, тим менші їхні можливості брати участь у працевлаштуванні дітей. Втім, студенти застосовують й

активні форми пошуку роботи. Найчастіше це – розсилання свого резюме по підприємствах і кадрових агентствах, активне використання можливостей мережі Інтернет. У цьому процесі формуються і закріплюються навички самопрезентації, як письмової (аплікаційні форми, складання резюме), так і усної (на співбесідах).

По-четверте, *працю за фахом активніше шукають студенти старших курсів*. Спеціальність, яку отримують студенти у ВНЗ, не завжди є визначальною під час виборі ними роботи, адже більшість їх працює не за фахом [7; 6; 9; 8]. Автори досліджень пояснюють це специфікою самих спеціальностей. Ті студенти, чия спеціальність пов'язана з іноземними мовами, рекламною діяльністю, маркетингом, легше знаходять собі роботу, пов'язану з їхньою майбутньою спеціалізацією. Тим, котрі здобувають професії у сферах зовнішньої політики, міжнародних економічних зв'язків і права, складніше знайти собі додаткову роботу, яка була б пов'язана з їх майбутньою професією [14]. За дослідженням И.Лелекіної, 44,3% респондентів мають роботу, яка «повністю» чи «частково» збігається зі спеціальністю [9]. В.Цилев свідчить, що чим ближче до закінчення ВНЗ, тим більшою стає частка студентів, у яких робота відповідає фахові [15]. Але здебільшого робота українських студентів не пов'язана зі спеціальністю [3, 30]. Лише 11% працюють за спеціальністю, здобутою у ВНЗ, ще 26% – частково [12, 527]. При цьому понад 40% студентів Казахстану вважають важливим працювати саме за спеціальністю, тоді як в Україні, Росії та Польщі цей показник вдвічі нижчий [13].

За видами діяльності російські науковці пропонують об'єднувати студентів у дві групи: «інтелектуалів» і «неінтелектуалів». До першої належать ті, які зайняті розумовою працею, що вимагає певної кваліфікації. Вона може збігатися з фахом навчання чи відрізнятися від нього. Друга група виконує простіші трудові функції – в основному у сфері обслуговування [7; 9; 4; 8]. У кожній з груп наявні свої переваги і недоліки: та зайнятість, що певною мірою пов'язана зі спеціальністю, дозволяє набрати досвіду і завести знайомства у відповідній сфері, але рідко дає високий матеріальний заробіток. А та зайнятість, що вимагає меншої кваліфікації, може, по-перше, давати більший заробіток, по-друге, пропонує гнучкий графік роботи, який легше координувати із графіком навчання. Д.Константиновський стверджує, що частка зайнятих у сферах

інтелектуальної праці на тих посадах, які забезпечують тією чи іншою мірою додаткові можливості професійного зростання, становить 47,7%, а зайнятих некваліфікованою працею – 52,3%. Характеризуючи структуру вторинної зайнятості, він вирізняє п'ять основних сегментів зайнятості студентів. Це – програмування, торгівля, освітньо-виховні послуги, охорона, будівельно-ремонтні та вантажні роботи [8, 113–114]. Європейські та північноамериканські студенти, як це впливає з огляду відповідних обстежень, виконаних російськими авторами, також працюють переважно на посадах некваліфікованої праці в сферах обслуговування, туризму, харчування, готельного бізнесу [1, 102].

По-п'яте, *незначна частина трудових відносин студентів із роботодавцями офіційно оформлюється, здебільшого вони тимчасові*. Відомо, що студенти віддають перевагу працевлаштуванню у приватних компаніях і фірмах, часто без офіційного оформлення [7; 6; 9]. Це пояснюється тим, що заробітна плата там вища за оплату праці на державних підприємствах і в організаціях, умови найму менш регламентовані, а графік роботи гнучкіший. Підприємницькі структури при цьому мають прямий вигравш у вигляді економії на оподаткуванні, соціальному страхуванні, виплаті до пенсійного фонду тощо. Інакше кажучи, вторинна зайнятість студентів є важливою складовою відтворення «тіньового» ринку праці та «тіньової» економіки в цілому, в якій безправний статус такого типу робітників (без гарантій поточної і майбутньої зайнятості, грошових відшкодувань за понаднормові роботи чи при нещасних випадках) є правилом і нормою. Робота українських студентів є здебільшого тимчасовою. Лише 17% респондентів підробляють постійно, 46% – працюють час від часу [12, 527]. Тим часом у далекому зарубіжжі широко практикуються експерименти з розробки моделей коректної взаємодії навчальних закладів і бізнесу, що передбачають чергування навчання на базі навчального закладу й тимчасової трудової діяльності (так звані сендвіч-курси). У розвинених країнах поширена практика створення (на базі студентських дослідницьких груп при ВНЗ) молодіжних підприємств, що пропонують свої послуги різним промисловим компаніям і фірмам. Студенти – співробітники цих підприємств – виконують триєдине завдання: підвищують свою практичну підготовку, поліпшують матеріальне становище й встановлюють контакти з фірмами, у яких вони хотіли б надалі працювати.

По-шосте, *відповідь на запитання про те, як впливає вторинна зайнятість на успішність навчання, лишається відкритою*. Дослідники визнають суперечливий вплив зайнятості на успішність навчання. Т.Капезина та С.Творогова у своїх кандидатських дисертаціях стверджують, що праця змушує студентів, особливо тих, хто працює за спеціальністю, раціональніше планувати свій робочий і навчальний час, оптимізувати й інтенсифікувати зусилля [14; 6]. Водночас фіксується й негативний вплив зайнятості на регулярність відвідування лекцій і семінарських занять, на підготовку до них [9; 2]. Д.Константиновський наводить такі дані: серед непрацюючих студентів трохи вища частка тих, хто вчиться «на п'ять» (18,4% проти 15,7%) і «на чотири» (61,8% проти 56,7%), а також нижча частка «трієчників» (17,0% проти 24,8%) [8, 116]. Утім самооцінки студентів щодо впливу вторинної зайнятості на успішність навчання переважно позитивні. 83,6% працюючих студентів Росії вважають, що можуть «успішно» поєднувати роботу і навчання [8, 115]. Студенти в Україні частіше визнають, що робота змусила їх серйозніше ставитися до навчання, а 8 із 10 опитаних впевнені, що їм неважко поєднувати роботу і навчання. Тільки 6% опитаних українських студентів підкреслюють великий негативний вплив трудової зайнятості на навчання, а 43% працюючих студентів вважають, що робота заважає лише частково [12, 527]. У країнах Заходу студенти ставляться до впливу роботи на навчання критичніше. Обстеження 2002 року у міському університеті Манчестера засвідчило, що часткова зайнятість студентів денного відділення має як негативні (пропуск занять, зниження успішності), так і позитивні (набуття навичок, комерційних знань, зростання упевненості в собі) наслідки [16]. Відзначається також, що від 2/3 до 3/4 опитаних бакалаврів, що працюють під час семестру, зіштовхуються з викликаними цією обставиною негативними наслідками (залишається менше часу для занять, заняття пропускаються, зриваються терміни здачі робіт та ін.) [23, 51]. Дослідження R.Stinebrickner, T.Stinebrickner [24] підтверджують, що робота стоїть на заваді навчанню. Однак обстеження, виконане на панельній вибірці студентів коледжів США, зафіксувало відсутність значимого зв'язку між кількістю годин, що їх витрачає студент на роботу, і його середнім балом. R.Ehrehberg, D.Sherman виявили позитивний вплив роботи в межах університетського кампуса й негативного – роботи поза кампусом

[17]. Аналіз ринків праці США, Великобританії й Австралії показав, що часткова зайнятість під час навчання, збільшуючи дохід і формуючи певні соціальні навички, у середньому завдає шкоди студентській успішності. Тому тільки перманентне реформування ринку освіти дозволить вищим навчальним закладам адаптуватися до зростання студентської зайнятості, зберігаючи при цьому студентську освіту як основну мету [21].

Узагальнення вітчизняних і зарубіжних результатів вивчення вторинної зайнятості студентів дало змогу дійти таких висновків: із плином часу масштаби вторинної зайнятості студентів набувають тенденції до збільшення; змінюється і значущість окремих груп мотивів участі студентів у вторинній зайнятості; динаміка ринку праці та його інфраструктури зумовлює зміну в ефективності шляхів пошуку роботи; працю за фахом студенти активніше шукають на старших курсах, офіційно оформлюючи трудові відносини з роботодавцями лише незначна частина студентів. Ці висновки підтверджують необхідність подальшого дослідження вторинної зайнятості студентів (можливо у ширшому соціальному контексті), яке потрібне для вирішення проблем працевлаштування та адаптації освіченої молоді на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Апокин А.Ю.* Анализ студенческой занятости в контексте российского рынка труда / А.Апокин, М.Юджевич // Вопросы экономики. – 2008. – №6. – С.98–110.
2. *Большакова О.А.* Оплачиваемая работа в жизни студентов / О.А.Большакова // Социологические исследования. – 2005. – №4. – С.136–139.
3. *Волкова Н.В.* Очікування студентської молоді як чинник оцінювання економічного механізму державної політики зайнятості / Н.В.Волкова // Науково-теоретичний журнал Дніпропетровської державної фінансової академії. – 2010. – №1 (23). – С.26–32.
4. *Ворона М.А.* Социальный феномен студенческой занятости в современном обществе: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. соц. наук: спец. 22.00.04. «Социальная структура, социальные институты и процессы» // М.А.Ворона. – Саратов, 2008. – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.dissercat.com/.../sotsialnyi-fenomen-studencheskoi-zanyatosti-v-sovremennom-obshchestve – Назва з екрану.

5. *Герчиков В.И.* Феномен работающего студента вуза / В.И.Герчиков // Социологические исследования. – 1999. – №8 – С.87–94.
6. *Капезина Т.Г.* Вторичная занятость студентов: На материалах вузов г.Пензы: дис. ... кандидата соц. наук: 22.00.03 / Капезина Татьяна Тимофеевна. – Пенза, 2003. – 163 с.
7. *Константинова Е.Б.* Вторичная занятость студентов как фактор формирования жизненных стратегий: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. соц. наук: спец. 22.00.06. «Социология культуры, духовной жизни» // Е.Б.Константинова. – Екатеринбург, 2006, – 22 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: elar.urfu.ru/bitstream/10995/893/1/urgu0398s.pdf. – Назва з екрану.
8. *Константиновский Д.* «Кончить курс и место достать»: Исследование вторичной занятости студентов / Д.Константиновский, Е.Вознесенская, Г.Чередниченко // Социологический журнал. – 2001. – №3. – С.101–120.
9. *Лелекина И.А.* Социально–экономический статус молодежи в трансформирующемся Российском социуме: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. соц. наук: спец. 22.00.08. «Социология управления» // И.А.Лелекина. – Майкоп, 2007, – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.twirpx.com/file/654194/. – Назва з екрану.
10. *Малиш Л., Виноградов О.* Соціальні детермінанти базових умінь та навичок української молоді / С.Оксамитна, О.Виноградов, Л.Малиш, Т.Марценюк. – К.: ВПЦ НАУКМА. – 2010. – 202 с.
11. *Родионова А.В.* Трудовая занятость студентов в условиях реформирования системы высшего образования в России: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. соц. наук: спец. 22.00.04. «Социальная структура, социальные институты и процессы» // А.В.Родионова. – Санкт-Петербург, 2012. – 26 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.si.ras.ru/doc/rodionova.pdf. – Назва з екрану.
12. *Садрицька С.В.* Чинники реалізації професійних домагань сучасної студентської молоді / С.В.Садрицька // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць.– Харків: ВЦ ХНУ ім.В.Н.Каразіна. – 2008. – С.525–528.
13. Студенты. Образ будущего. Четвертый годовой социологический отчет Института Горшенина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://institute.gorshenin.ua/researches/104_sovremennoe_studenchestvo_u_kraini.html. – Назва з екрану.
14. *Творогова С.В.* Трудовая занятость как фактор накопления человеческого и социального капитала студентов в постсоветской России: автореферат дис. на соискание учен. степени канд. соц. наук: спец. 22.00.04. «Социальная структура, социальные институты и процессы» // С.В.Творогова. – Москва, 2003. – 20 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.hse.ru/data/194/130/1235/1Tvorogova.pdf. – Назва з екрану.

15. Цылев В.Р. Вторичная занятость студентов вузов на пути к профессиональной деятельности / В.Р.Цылев // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2012. – №4(12). Режим доступа: <http://sisp.nkras.ru/e-ru/issues/2012/4/tsylev.pdf>. – Назва з екрана.
16. Curtis S. The Effect of Taking Paid Employment During Term-time on Students' Academic Studies/ S.Curtis, N.Shani // Journal of Further and Higher Education. – 2002. – Vol.26. – No2. – P.129–138.
17. Ehrehberg R.G. Employment while in college, academic achievement and postcollege outcomes: a summary of results / R.G.Ehrehberg, D.R.Sherman // The Journal of Human Resources. – 1987. – Vol.22. – P.1–23.
18. Hakkinen I. Working while enrolled in a university: Does it pay? / I.Hakkinen // Department of Economics Uppsala University. Working paper. 2004:1. January. <http://ideas.repec.org/a/eee/labeco/v13y2006i2p167189.html>
19. Hodgson A. Part-time Work and Full-time Education in The UK: the emergence of a curriculum and policy issue / A.Hodgson, K.Spours // Journal of Education and Work. – 2001.– Vol.14. – No3. – P.378–388.
20. Kalenkoski C.M. Parental Transfers, Student Achievement, and the Labor Supply of College Students / C.M.Kalenkoski, S.Pabilonia // Ohio University Department of Economics. Working Paper 374. – 2004. <http://ideas.repec.org/a/spr/jopoe/v23y2010i2p469-496.html>.
21. McInnis C. New realities of the student experience: How should universities respond? / C.McInnis // A report at the 25th Annual Conference European Association for Institutional Research. – Limerick. – 24–27 Aug 2003. Centre for the Study of Higher Education, University of Melbourne, Australia. <http://www.cshe.unimelb.edu.au/> Accessed 15/04/06.
22. Riggert S.C. Student employment and higher education: empiricism and contradiction / [Steven C.Riggert, Mike Boyle, Joseph M.Petrosko, Daniel Ash, Carolyn Rude–Parkins] // Review of Educational Research. – 2006. – Vol.76. – №1. – P.63–92.
23. Sorensen L. Student loans: a case study / L.Sorensen, S.Winn // Higher Education Review. – 1993. – Vol.25. – P.48–65.
24. Stinebrickner R. Working during school and academic performance / Ralph Stinebrickner, Todd R. Stinebrickner // Journal of Labor Economics. – 2003. – Vol. 21. – P. 473–491.

Федоренко Н.І. Основні тенденції вторинної зайнятості студентської молоді: досвід вивчення.

Автор описує досвід вивчення ситуації залучення студентської молоді до трудової діяльності. Для цього проведено аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду вивчення вторинної зайнятості студентів та описано основні тенденції їх вторинної зайнятості. Підсумовуючи, автор

наголошує на необхідності більш ретельного вивчення всіх аспектів вторинної зайнятості студентської молоді з метою вирішення молодіжних проблем на ринку праці.

Ключові слова: студентська молодь, вторинна зайнятість студентів, молодіжний ринок праці.

Федоренко Н.И. Основные тенденции вторичной занятости студенческой молодежи: опыт изучения.

Автор описывает опыт изучения ситуации включенности студенческой молодежи в трудовую деятельность. С этой целью проведен анализ опыта зарубежных и отечественных исследований вторичной занятости студентов и описаны основные тенденции их вторичной занятости. Подводя итоги, автор предлагает более глубоко изучать все аспекты вторичной занятости студентов с целью эффективного решения молодежных проблем на рынке труда.

Ключевые слова: студенческая молодежь, вторичная занятость студентов, молодежный рынок труда.

Fedorenko N. I. The main trends of secondary employment of students: the experience of studying.

In the article author describes the experience in research of the entrance into the labor activity of students. In this regard analysis of foreign and domestic experience of studying the students secondary employment is realized and the following trends of secondary employment of students are described: first, with time scale of students' secondary employment tends to increase; secondly, the weight of certain groups of motives is changing for students' participation in secondary employment; thirdly, the dynamics of the labor market and its infrastructure causes a change in the efficiency of job search ways; fourth, students are actively looking for an occupational work during undergraduate; fifthly, a slight share of labor relations between students and employers are formalized, they are mostly temporary; sixthly, response for a question regarding the impact of secondary employment of students on the success studying remains open. In summary, the author pays attention on necessity of more thorough study of all aspects of secondary employment of students towards solving problems of youth in the labor market.

Key words: students, secondary employment of students, youth labor market.